

Миранда БЕЛО

В. Търново, България

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ИМЕННАТА СИСТЕМА У БЪЛГАРИТЕ ОТ МАЛА ПРЕСПА – АЛБАНИЯ

General survey of the nominal system of the Bulgarians in Mala Prespa – Albania

The review of the process of name-giving in Mala Prespa shows that despite the detachment for many centuries from the nominal system which has been in process of development within the borders of Bulgaria it still remains part of the Bulgarian nominal system as its special wealth.

Keywords: anthroponymy, nominal system, family name, proper name

Данните, които използвам в тази статия, са от събрания от мен теренен ономастичен материал в рамките на проекта на тема „**Тезаурус на българската топонимия – неизчерпаем източник на информация за културно-историческо минало и народностна идентичност**”¹. Тук ще разгледаме само частта, свързана с именната система на българите

¹ На 23 януари 2009 г. стартира проектът на Центъра по българска ономастика при ВТУ на тема „**Тезаурус на българската топонимия – неизчерпаем източник на информация за културно-историческо минало и народностна идентичност**”, чийто ръководител е доц. д-р Мария Ангелова-Атанасова. Главната цел на проекта е създаване на електронна база данни на топонимията от България и диаспората на основата на публикувани и непубликувани изследвания, уточняване на белите петна на топонимичната карта на България и досъбиране на топонимията от неизследваните райони и др. Такъв е и регионът около Преспанското езеро, който принадлежи на Р Албания.

от Албания, и по-точно на тези, които живеят в селищата около Преспанското езеро².

Преспа е област, която обхваща територията около двете преспански езера, които носят същото име: Голямото и Малкото Преспански езера. Районът на Преспа е тясно свързан с ранната средновековна история на България. Тя е включена в територията на българското царство още през IX в. (864 г.), а през времето на царуването на цар Самуил град Преспа е бил столица на България, и заедно с цялата Преспанска област е играл важна духовна-просветителска роля за всички български земи³.

Трите съседни държави – Албания, Гърция и Македония – имат обща граница във водите на Голямото Преспанско езеро. Към Албания е присъединена най-малката част от Преспа. Няколко са селата около преспанските езера в албанската част. По-голямата част от тези села Селищчев (Селищчев 1931) определя като български. В днешно време селата около Малкото Преспанско езеро са с албанско население. Някогашното българско население или се е заселило в близките или подалечни български села, или е асимилирано от албанското население. Запазена е само старинната българска топонимия на селищните имена (*Ракитска, За(д)градец, Шуец* и др.). Селата в региона около Голямото Преспанско езеро са се запазили до днес етнически чисти – български. Този регион е известен с името Мала Преспа.

Девет са селата, които административно влизат в общината, която носи същото име – Мала Преспа (алб. *Komuna e Liqenasit*): Пустец, Зърно(в)ско, Леска, Церйе, Глобочени, Шулин, Долна Горица, Горна

² За българите и българските селища в Р Албания, тяхната религия и обичаи са писали много автори: *Елдъров, С.* Българите в Албания. С., 2000; *Трайчев, Г.* Български селища в днешна Албания. – Отец Паисий, 1929, Нр.13-14; *същият:* Българските селища в Албания. – Отец Паисий, 1931, Нр. 9-10; *Поппетров, С.* Български селища в днешна Албания. – Отец Паисий, 1929, Нр.18; *същият:* Български села в Албания. – Отец Паисий, 1933, Нр.2-3; *Селищчев, А.* Славянское население в Албании. София, 1931. *Георги, Т.* Преспа, София 1923; *Чавкаловски, И.* Преспа, Скопје, 2001; *Мангалакова, Т.* Нашенци в Косово и Албания. Книга за гораните, София, 2009.

³ История на България, т.2, Първа българска държава, София, 1981.

Горица и Туминец. Център на община Мала Преспа е най-голямото селище, с. Пустец⁴.

Мала Преспа е разположена на югозападния бряг на Голямото Преспанско езеро, на албано-гръцко-македонската граница, на надморска височина от 853 м. От източната страна, по посока север-юг, се простира планината Суха Гора (диал. *Сѹва Гѹра*, а на алб. *Mali i Thàtë*). Тя разделя Мала Преспа от албанските селища, които се разположени от другата страна на планината. И така, от едната страна Преспанското езеро и от другата високата планина, изолират региона от албанско и гръцко влияние и го превръщат в един от най-запазените български региони в Албания.

Пет хиляди и седемстотинте (5700) жители (по последните общински данни на Мала Преспа) са православни българи, представители на югозападните краища на българското езиково землище, отличаващи се със съхранени старобългарски черти във фонетиката и морфологията. Това добре проличава и в топонимията. Този диалект е детайлно описан от Благой Шклифов⁵.

Представената кратка информация за Преспанския регион ни убеждава, че именната система на преспанци заслужава вниманието на изследвача. Тя представлява интерес, защото всеки отделен регион има своята специфика в именуването. Антропонимичната система е подложена на постоянни промени, като тази на личните имена е по-честа и значима, отколкото системата на фамилните имена. По тази причина антропоними, характерни за един регион, може да са непознати в други части от българската езикова територия, защото става въпрос за откъснати и отдалечени региони от днешна България, какъвто е и Преспанският. Именно поради това интересът ни към тяхната специфика е оправдан.

Системата на именуване у българите от Преспа е двучленна и тричленна, както е и албанската именна система, докато в България официално е приета и наложена системата с три компонента – лично име, бащино име и фамилно име. По-често се използва двучленната – лично и фамилно име: *Васил Стерйовски, Сотир Митре, Методи Главче*,

⁴ Бело, Р. Селищни имена в Мала Преспа – Албания, в: Македонски преглед, XXX, Nr.3.

⁵ Шклифов, Б. Долнопреспанският говор, С. 1979

Стерйо Спасе, Танас Мазенковски, Трайко Аргири, Вангел Йоргъи, Траян Вангеловски, Вангел Темелко, Васил Йовче, Кичо Вангеловски, Спасе Годори, Спасе Мазенковски, Ефтим Митревски, Такъо Гроздани и др. По-рядко в документи, за по-точна идентификация, се използва и тройната система – лично, бащино и фамилно име. Бащиното име, когато се използва, няма наставка *-ов* или *-ев*, както е прието в България, а по същество е равно на личното име, от което се образува: *Босилко Ильо Тодоров, Гоче Траян Апостоли, Кузман Танас Мазенковски* и др.

Личното име е един от най-старите компоненти на именната система. У българите от Преспа фондът на личните имена е много богат. Той е разнообразен в семантичен и словообразователен план. Според езиковия си произход личните имена се групират в три подгрупи: 1. *От славянско потекло*; 2. *Християнско потекло – гръцко-византийски, старобиблейски и латински*; 3. *От западноевропейско („модерни” имена) и албанско (по-слабо) влияние.*

Честотата на употреба на личните имена от *славянско потекло* е много голяма. Те са запазени от стари времена и образуват основната част от именния фонд на преспанците, като: *Цветко, Босилко, Бошко, Богдан, Богоя, Бранко* (по-ново), *Любчо, Златко* (по-ново), *Стоян, Спас, Петко, Трайко, Траян, Стерйо, Живко* и др. имена на мъже и *Бисера, Божана, Божин, Драгица, Траянка, Нада, Цвета, Велика, Витера, Жива, Калина, Люба, Менка, Стояна (Стойна), Спасия, Светлана, Звезда* и др. имена на жени.

Поради териториалната близост и културния престиж, доста силно е *гръцкото влияние*. Немалко са имената, навлезли чрез гръцки език в именната система на жителите от Преспа. След покръстването на българите по времето на княз Борис и приемането на християнството гръцките имена започнали да се разпространяват по-бързо сред българите. Особено силно се е оказало влиянието на християнските имена по време на турско робство. Поради вековната употреба на тези имена, те вече се възприемат от преспанци като домашни и затова и в днешни дни новородените деца подължават да кръщават с тези имена. Ето някои по-често срещани имена, навлезли чрез гръцки език: *Петар, Васил, Никола, Нестор, Симон, Сотир, Димитар, Атанас, Спиро, Герман, Гьоргъи, Стефан, Вангел, Александар, Яни, Йован* и др. имена на мъже и

Василка, Николина, Евдокия, Сотира, София, Елена, Ристана, Анастасия (Наста), Лефтера и др. имена на жени.

Влияние на *турски език* върху системата на личните имена на българите от Преспа не се забелязва, въпреки продължителното османско владичество, поради различието в религията. (Обратно, конвертирането на българите от Голо Бърдо и Гора в мюсюлманската религия е допринесло за силно влияние на турския именен фонд върху тяхната именна система). Известно влияние на турски език се открива в някои от фамилияните имена и в прякорите.

От по-ново време датира влиянието на *западноевропейската именна система*. На имената на известни спортисти, певци и актьори се кръщават някои от новородените в Преспа, като: *Ромео, Едмонд, Денис, Елтон, Доля* (от *Долорес*), *Макси* и др. Същата тенденция е характерна и за България. През шейсетте и седемдесетте години на миналия век в Албания беше приет нов закон за личните имена. Имало е и неуспешни опити за промяна на славянските местни имена. Но влиянието на *албанската именна система* не е много силно. От този език най-често се среща женското име *Афърдита* или *Дита*, което със сигурност се е наложило под въздействието на романа на известния и популярен преспански писател Стерйо Спасе, където главната героиня се казва Афърдита (алб. *Afërdita* – от *afër* ‘близо’ и *ditë* ‘ден’)⁶. И мъжки имена от албански произход не се срещат много. Като такива може да посочим името *Арбен* (старо албанско име *Arbër, Arbën, Arben*) и *Гьергъи* – поалбанчената форма на българското име *Георги* (алб. *Gjergji*)⁷.

След личните, и *фамилияните имена* (в преспанския диал. *презиме*) са важна част от антропонимичната система. Най-характерните славянски (български) наставки за образуване на фамилияните имена са *-овски, -евски, -ов, -ев* и по-рядко *-ин*: *Мазенковски, Вангеловски, Митревски, Стерйовски, Сотировски, Тодоров, Райков, Лицин, Вокайчин/Вукайчин* (двете последни са образувани съответно от женско лично име и андроним: *Лица, Волк/Вулк*) и др. В резултат на дългото влияние на албанската система върху фамилияните имена тези наставки са отпаднали от много фамилияни имена на преспанци, а някои са получили и характерния

⁶ Spasse, S. Afërdita. Tiranë, 1944.

⁷ Vladimir, Z. Fjalor emrash. Tiranë, 2005.

определителен член *-i* за мъжки род в албански, който се използва (заедно с *-и*) при образуването на фамилните имена в този език. Ето някои примери: *Гроздани*, *Граждани* (от *Грозданов*), *Апостоли* (*Апостолов*), *Митре* (*Митрев*), *Мале* (*Малев*, *Малевски*), *Аго* (*Агов*), *Никола* (*Николовски*), *Танаси* (*Танасов*), *Трайко* (*Трайков*), *Нечо* (*Нечов*), *Кристо* (*Кристов*), *Симони* (*Симонов*), *Търпо* (*Търпев*), *Казлари* и др. Има и ФИ, изцяло заети от албански език – напр. ФИ *Шкъмби*, от алб. *shkëmb* ‘скала’. Когато в семейство с такова ФИ децата или някое от тях е кръстено с албанско лично име (в конкретния случай *Dita*), имаме лице, именувано изцяло с албански имена – *Дита Шкъмби*, та не може да се предполага българска народност.

Фамилното име остава същото и когато се използва за идентификация на жена, т.е наставките не се променят, вероятно под албанско влияние, напр.: *Стойна Мазенковски* (фамилното име остава непроменено, еднакво с мъжкото ФИ – *Стоян Мазенковски*), *Николина Кристо*, *Звезда Казлари*, *София Мале* и др. В български език женските ФИ се образуват от съответното мъжко ФИ с окончание *-а* и завършват съответно на *-ов-а*, *-ев-а*, *-овск-а*, *-евск-а*, *-ин-а*.

Хипокористичните имена (диал. термин *накочени имена*) са неразделна част от личните имена на преспанци. Няма собствено име без гальовна форма, а някои дори имат по няколко такива деривати (гальовността е характерна черта на българския език, която не отминава и личните имена). Много от хипокористичните имена се използват и като официални. Тези форми на личните имена се образуват чрез *съкращаване* на дългата (основна) форма и чрез *суфиксация* – добавяне на наставки с хипокористично значение.

Ето някои имена, образувани чрез съкращение: *Шоте*, *Тири* (от *Сотир*), *Лена* (*Елена*), *Перо* (*Петар*), *Ицо*, *Ристо* (*Кристо*), *Божо* (*Божана*), *Вано* (*Василка*), *Пала*, *Пале* (*Павлина*), *Света* (*Светлана*), *Кузе* (*Кузман*), *Иле* (*Илина*), *Ицо* (*Ристана*), *Биса*, *Биби* (*Бисера*), *Танас* (*Атанас*), *Лета* (*Лефтера*), *Кольо* (*Николина*), *Митре*, *Мице* (*Димитър*), *Дола* (*Долорес*), *Нико* (*Никола*), *Целе* (*Цвета*), *Толе* (*Стоян*) и др.

Фондът на суфиксите, който се използва при образуването на гальовните имена, е доста богат и интересен, също както и в останалата

част от българските говори. С голяма продуктивност се отличават следните наставки:

-е – *Васе, Василе, Циле (Васил), Димитре (Димитар), Вангеле (Вангел), Йонче (Йонко), Свете (Света-Светлана), Спасе (Спас), Спасе (Спасия), Тане (Танас), Панде (Пандо, Пандели), Пале (Павло), Ристе (Ристо), Маре (Мара), Наде (Нада);*

-ка – *Бисерка (Бисера), Божанка (Божана), Васка (Васил), Илинка (Илина), Сотирка (Сотира), Траянка (Траяна); Светланка (Светлана), Николинка (Николина);*

-че – *Ленче (Лена), Данче (Дана), Илче (Ильо), Спирче (Спиро), Танче (Танас), Василче (Васил), Светче (Света), Йовче (Йован);*

-ичка – *Божичка (Божана), Спасичка (Спаса);*

-ичке – *Спасичке (Спасия);*

-ле – *Светле (Света-Светлана);*

-енчо – *Спасенчо (Спас);*

-о – *Перо (Петар), Фанийо (Фания);*

-ица – *Драгица (Драга);*

-ко – *Фанко (Фания), Любанко (Люба), Стойко (Стоян)* и др.

Интерес за ономастиката представляват и *прякорите*. От събрания материал си личи, че преспанци са добри „творци“ на прякори или както тук му казват – *лаган*. Те умеят да кръщават повторно кръстените вече деца, а новите имена – лагапите, ги съпровождат цял живот. Повечето от прякорите са индивидуални, а някои други са семейни, отнасят се за всички членове на семейството. Някои от последните нерядко са в основата и на много ФИ, като: *Шумкарови* (от шумкар), *Пъшкълловици* (диал. *пъшкалица* ‘пеперуда’), *Търпеви, Трайкови* (от някоя особеност на характера – *търпелив, траен*), *Бандиловици* (от тур. *бандил* ‘красиво, общително момче’), *Агови* (по обществено положение - *ага*) и др.

Индивидуалните прякори са многобройни, а причините за получаване са различни и не винаги ясни:

– по някой недостатък: *Кэцио, Куцата* (от куц), *Слэнио, Слепата* (сляп), *Глувио* (глув ‘глух’), *Глушко* (глух);

– по външен вид: *Бушило* (с немита коса), *Смъргул’ко* (диал. *смъргул* ‘сопол’), *Тукмак* (за пълен, дебел човек), *Пришеите* (който „се прищи“), *Чижмарче* (срв. диал. *чижми* ‘ботуши’);

II. АНТРОПОНИМИЯ

– от потекло – място, откъдето са дошли предците: *Лабри* (*Лабърия* – област в югозападна Албания), *Лъчо* (*Ляч* – град в Югозападна Албания);

– от някои особености в характера или привичките: *Лафазано* (диал. *лафазан* ‘човек, който много говори’), *Борборко* (диал. *борборя* ‘бърборя’), *Пияницата* (пиян), *Пияндурата* (пияница), *Зъмбльо* (*зъмб* ‘зъб’ – за човек, с големи зъби), *Клечкаро* (който насъсква някой към друг човек – от *клечка*), *Бензино*, *Шепио* (*шепа* ‘шептя’ – за някой шпионин), *Кръчмата* (кръчма), *Лепеш* (*лепа* ‘лепя’), *Кока* (от алб. *kokë* ‘глава’), *Загарка* (от диал. *Загар* ‘хрътка’), *Кретен*;

– от професия, обществено положение: *Пресиденто*, *Преседатело*; *Пилафо* (*пилаф*), *Инспекторо*, *Попо*;

– от други, нехристиянски имена: *Къерим*, *Байрам*;

– имена от неизвестен произход, за които и старите хора не дават обяснение: *Шойлето*, *Пуналина*, *Леимак* (може би от алб. *lesh* ‘вълна’);

Прякорите са важна част от антропонимията, защото могат да дадат отговор на много неясни етимологии, свързани с фамилните имена.

От краткия преглед става ясно, че преспанската именна система е богата и разнообразна. Въпреки многовековното откъсване от българската именна система, която се развива в границите на България, става ясно, че тя от всяка гледна точка, въпреки някои характерни местни черти, получени от влиянието на някои съседни именни системи, си остава част от българската именна система като специфично нейно богатство.